

Posreduje li profesionalno sagorijevanje učinke osobina ličnosti na zadovoljstvo životom odgojitelja predškolske djece?

Sanja Tatalović Vorkapić, Darko Lončarić

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Sažetak

Zadovoljstvo životom jednog odgojitelja vrlo je važno za njegov kvalitetan rad u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. S obzirom na činjenicu da istraživanja na uzorcima odgojitelja uglavnom nisu bila ranije provedena, cilj je ovog rada bio analizirati zadovoljstvo životom odgojitelja te eventualne učinke osobina ličnosti na zadovoljstvo životom posredovane profesionalnim sagorijevanjem. Prema rezultatima se dosadašnjih istraživanja očekivao izravan učinak ekstraverzije i neuroticizma na zadovoljstvo životom te značajno posredovanje profesionalnog sagorijevanja na učinke ovih osobina ličnosti. Ispitano je 295 odgojitelja (od toga 4 muškog spola) iz cijele Hrvatske, prosječne dobi 37 godina. Tri varijable ispitane su upitnicima samoprocjene: Skalom zadovoljstva životom, Petofaktorskim upitnikom ličnosti i Maslachin upitnikom sagorijevanja. Rezultati su pokazali značajne izravne efekte ekstraverzije i neuroticizma na zadovoljstvo životom odgojitelja, što je potvrdilo nalaze dosadašnjih istraživanja. Osim izravnih efekata ekstraverzija ima i posredan pozitivan efekt na zadovoljstvo životom posredovan smanjenjem emocionalne iscrpljenosti, dok neuroticizam ima posredan negativan efekt na zadovoljstvo životom kroz povećanje emocionalne iscrpljenosti i percepciju smanjenoga osobnog postignuća. Otvorenost i savjesnost imaju samo posredne pozitivne efekte na zadovoljstvo životom umanjujući osjećaj smanjenoga osobnog postignuća. Depersonalizacija nije pokazala značajan samostalan doprinos objašnjenju zadovoljstva životom, neovisan o ostalim prediktorskim (ličnost) i medijacijskim varijablama. Utvrđeni su nalazi analizirani u kontekstu složenosti ispitanih varijabli i njihovih međusobnih odnosa, kao i važnosti njihova daljnjeg ispitivanja s obzirom na važnost uloge odgojitelja u procesu ranog učenja i poučavanja.

Ključne riječi: odgojitelji, osobine ličnosti, profesionalno sagorijevanje, zadovoljstvo životom

✉ Sanja Tatalović Vorkapić, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Sveučilišna avenija 6, 51000 Rijeka. E-pošta: sanjatv@ufri.hr

Za mogućnost primjene Petofaktorskog upitnika ličnosti zahvaljujemo prof.dr.sc. Igoru Kardumu. Za primjenu Maslachina upitnika sagorijevanja za "pomažuću" profesije i relevantnoga priručnika otkupili smo prava od izdavačke kuće Mind Garden, Inc., USA.

Uvod

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2010) navodi da je temeljna uloga predškolskog odgoja i obrazovanja stvaranje takvih materijalnih i kadrovskih uvjeta koji će omogućiti kvalitetan cjelokupni razvoj djeteta predškolske dobi. Važnost osiguravanja ovih uvjeta i njihova učinka na djetetov razvoj nije evidentna samo u predškolskoj dobi djeteta, već je ona istaknuta u okviru dugoročnih utjecaja na život djeteta u okviru daljnjeg razvoja njegovih sposobnosti za učenje i za samostalnost u učenju.

Uzimajući u obzir navedena temeljna načela i principe djelovanja i njegovanja institucionalnog djetinjstva u okviru rada predškolskih ustanova za odgoj i obrazovanje, izrazito je bitno da su institucionalno određeni sudionici odgoja, odnosno odgojitelji, osobe koje imaju relevantne kompetencije i unutrašnje karakteristike koje će kvalitetno pridonijeti optimalnom razvoju predškolskog djeteta. Jednako je bitno usmjeriti se na neke njihove subjektivne značajke koje u velikoj mjeri utječu na proces ranog učenja i poučavanja unutar rada s predškolskom djecom.

Gotovo od samih početaka psihologije obrazovanja pa do danas ističe se važnost karakteristika poučavatelja na cjelokupni proces poučavanja te važnost interakcije između poučavatelja i učenika (Grgin, 2004; Vizek Vidović, Rijavec, Vlahović-Štetić i Miljković, 2003). Te su karakteristike jednako važne i u procesu ranog i predškolskog učenja i poučavanja. Nesumnjivo je da su razina stresa na poslu odgojitelja, njegova dobrobit i osobine ličnosti od iznimne važnosti za kvalitetu procesa ranog učenja i poučavanja. Optimalna situacija po pitanju kvalitetnog procesa učenja i poučavanja jest zadovoljan odgojitelj s izraženim onim osobinama ličnosti koje pridonose visokoj razini subjektivne dobrobiti. Kvaliteta rada odgojitelja izravno je povezana s onim kako se on osjeća na poslu. Ako se osjeća dobro i pozitivno, vidi smislenost svojeg rada s djecom i radije se istraživanju, učenju i suradnji, sve te osobine prenijet će na djecu, čime će se ostvariti ključni odgojno-obrazovni zadaci. Sve rečeno, jednako tako će se ogledati u odnosima s kolegama i u radu s roditeljima.

Osim navedenog, posao odgojitelja je izuzetno zahtjevan te je potrebna visoka motivacija i volja za rad s djecom kako bi on bio uspješan. Pored mnoštva čimbenika koji ga mogu ometati i djelovati vrlo nepoticažno i nepodržavajuće, odgojitelj neminovno može biti izložen stresu. Stoga je vrlo zanimljivo analizirati na koji će način i u kojem smjeru i intenzitetu profesionalno sagorijevanje posredovati postojeće osobine ličnosti i time oblikovati osjećaj subjektivne dobrobiti. Stoga je u ovom istraživanju riječ upravo o zadovoljstvu životom kod odgojitelja predškolske djece te o medijacijskoj ulozi profesionalnog sagorijevanja u odnosu između osobina ličnosti i njihova zadovoljstva životom.

Zadovoljstvo životom i osobine ličnosti odgojitelja predškolske djece

Koncept dobrobiti općenito se odnosi na optimalno psihološko funkcioniranje i iskustvo (Ryan i Deci, 2001). Premda postoji više različitih shvaćanja dobrobiti, grupirale su se dvije jasne istraživačke tradicije: hedonističko i eudemonističko gledište (Tadić, 2010). Hedonistička ili subjektivna dobrobit temelji se na traženju i zadovoljenju užitaka, tj. na hedonizmu, zadovoljstvu i sreći, dok se eudemonistička dobrobit osniva na aktualizaciji ljudskih potencijala s ispunjenjem istinske prirode pojedinca, tj. eudaimonizmom (Kahneman, Diener i Schwartz, 1999; Ryan i Deci, 2001; Ryff, 1995). Subjektivna dobrobit obuhvaća kognitivnu i afektivnu komponentu koje su međusobno povezane. Zadovoljstvo životom predstavlja kognitivnu evaluaciju vlastitoga cjelokupnog života na osnovu koje svaki pojedinac procjenjuje svoj život (Penezić, 1996; Rijavec, Miljković i Brdar, 2008). Ova se kognitivna komponenta očituje u globalnom osjećaju dobrobiti kroz perspektivu pojedinca (Diener, Suh, Lucas i Smith, 1999). Ona količina varijance procjene globalnog zadovoljstva životom koja se ne može objasniti na osnovu odgovarajućih specifičnih aspekata zadovoljstva smatra se indikatorom sklonosti pozitivnosti (Diener i sur., 2000). Što je ta procjena veća, to je i sklonost pozitivnosti veća (Lučev i Tadinac, 2010). Rezultati istraživanja provedenog u našoj zemlji 2003. i 2005. godine pokazuju ni previsoko ni prenisko životno zadovoljstvo Hrvata, tj. svoje su životno zadovoljstvo procijenili malo iznadprosječnim u odnosu na rezultate dobivene u drugim evropskim zemljama (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006). Osim toga, autori su utvrdili slične razine procijenjenog zadovoljstva životom u dva mjerenja s dvogodišnjim razmakom, što ide u prilog ostalim istraživanjima koja pokazuju da je zadovoljstvo životom relativno stabilna kategorija koja je više pod utjecajem promjena životnih okolnosti nego promjena raspoloženja i emocija (Eid i Diener, 2004).

Vrlo je bitno za ovo istraživanje subjektivna dobrobit značajno determinirana i samim osobinama ličnosti. DeNeve i Cooper (1998) napravili su metaanalizu na 197 uzoraka s više od 40 000 odraslih ispitanika u okviru koje je utvrđena značajna povezanost između subjektivne dobrobiti i različitih osobina ličnosti. Najkonzistentniji nalazi proizlaze iz radova koji su s jedne strane analizirali pozitivan odnos subjektivne dobrobiti s ekstraverzijom, a s druge njezin negativan odnos s neuroticizmom (DeNeve, 1999; DeNeve i Cooper, 1998; Diener i Lucas, 1999; Fujita, 1991; Lucas i Fujita, 2000; Pastuović, Kolesarić i Krizmanić, 1995; Schimmack, Diener i Oishi 2002). Povezanosti ugodnosti i savjesnosti s kvalitetom života pozitivne su i umjerene, dok za dimenziju intelekta rezultati nisu jednoznačni (Lučev i Tadinac, 2010). Zanimljivo je gledište McCrae i Costae (1991) koji razlikuju temperamentalni i instrumentalni aspekt odnosa ličnosti i subjektivne dobrobiti, gdje se prvi odnosi na izravan utjecaj ekstraverzije i neuroticizma na sreću pojedinca. Neke druge osobine, kao što su savjesnost i ugodnost, imaju instrumentalni utjecaj, pa odražavaju predispozicije koje

usmjeravaju ljude prema specifičnim vrstama socijalnih situacija i time imaju neizravan utjecaj. Ovo podržavaju Seidlitz (1993), Diener i Lucas (1999) koji ističu da objašnjenje slabije povezanosti savjesnosti, ugodnosti i otvorenosti prema iskustvu sa subjektivnom dobrobiti leži u činjenici da se radi o osobinama koje svoje korijene imaju u "nagradama iz okoline". Drugim riječima, ove su tri osobine u smislu individualnih razlika više u funkciji okolinskih čimbenika, dok su ekstraverzija i neuroticizam više u funkciji genetskih čimbenika. Odnos subjektivne dobrobiti i petofaktorskog modela ličnosti ispitivan je i u odnosu na stupanj varijabiliteta svake osobine ličnosti u okviru pojedinih životnih uloga (studentskoj, dječjoj, prijateljskoj itd.), te je utvrđeno da je veći varijabilitet značajno povezan sa sniženom općom dobrobiti (Roberts i Donahue, 1994; Sheldon, Ryan, Rawsthorne i Ilardi, 1997). Sheldon i njegovi suradnici (1997) također su utvrdili da su ljudi skloniji napuštati one opće karakteristike osobina koje su imali u onim životnim ulogama u kojima su bili najmanje autentični, odnosno u onima u kojima su imali najmanje mogućnosti izraziti svoje pravo "ja", što i sama teorija samoodređenja pretpostavlja (Ryan i Deci, 2000). Naposljetku, DeNeve (1999) ističe povezanost dobrobiti s odgovornošću, povjerenjem i općenito adaptivnim načinima odnošenja prema drugima, a kada razmatra kognitivne mehanizme, ističe povezanost dobrobiti sa sklonosti represivnosti-defenzivnosti, atribucijskim procesima, lokusom kontrole i otpornošću.

Uspoređujući stranu i domaću dostupnu literaturu o zadovoljstvu životom stručnjaka koji rade s djecom, vidljivo je da su istraživanja u većoj mjeri provedena na učiteljima/nastavnicima, a tek u manjoj mjeri na odgojiteljima. Primjerice, u svojem su istraživanju Brkić i Rijavec (2011) ispitivanjem razlika u životnom zadovoljstvu kod učitelja razredne i predmetne nastave utvrdili da nema značajnih razlika u njihovoj procjeni zadovoljstva životom, a na Likertovoj skali od 1 do 5 prosječne procjene su više od onih utvrđenih na mnogo većem uzorku iz istraživanja koje su provele Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen (2006). Nadalje, Kararić i suradnici (2012) su koristeći Likertovu skalu od 1 do 7 utvrdili sličnu ukupnu razinu zadovoljstva životom kod 75 polaznika Studija sestrinstva u rasponu dobi od 19 do 50 godina. Jednako tako, u istraživanju *online* (Sabol, 2005) kojim je obuhvaćeno 1166 sudionika u dobi od 21 do 35 godina, različitog statusa zaposlenja i stupnja završenog školovanja, utvrđena je podjednaka ukupna razina zadovoljstva životom. Zanimljivo je za spomenuti da je provedena hijerarhijska analiza u istom istraživanju uputila na to da je zadovoljenje psiholoških potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanošću snažniji prediktor zadovoljstva životom od samih osobina ličnosti. Premda, opće zadovoljstvo životom kao i zadovoljstvo pojedinim aspektima života pojedinca proizlazi iz interakcije ukupne psihološke strukture pojedinca s fizičkom i društvenom okolinom u kojoj živi (Lučev i Tadinac, 2010), gdje je značajnije povezano s pozitivnim emocijama i optimizmom nego s osobinama ličnosti (Lucas, Diener i Suh, 1996), važno je analizirati zadovoljstvo životom kod odgojitelja, kao i njegov odnos s osobinama

ličnosti odgojitelja. Naime, u procesu učenja i poučavanja u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje razina zadovoljstva životom odgojitelja te osobine ličnosti djece i poučavatelja, u ovom slučaju odgojitelja, izrazito su bitni za oblikovanje interakcije dijete–odgojitelj, općega emocionalnog ozračja u grupi te očekivanih ishoda učenja (Tatalović Vorkapić, 2012). Istraživanja, bilo domaćih bilo stranih, koja ispituju zadovoljstvo životom odgojitelja djece predškolske dobi ima vrlo malo. Dosadašnja su se istraživanja na domaćim uzorcima u okviru Eysenckova i Petofaktorskog modela ličnosti usmjerila na usporedbe rezultata na skalama ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i otvorenosti prema iskustvu kod ispitanih odgojitelja, te neuroticizma i psihoticizma s normama (Gović, 2012; Tatalović Vorkapić, 2012). Kao što je to slučaj s ispitivanjem zadovoljstva životom, do sada nije proučavan odnos između varijabli subjektivne dobrobiti i osobina ličnosti kod odgojitelja. Posebice iz aspekta stavljanja ovih dviju varijabli u odnos s doživljenom razinom stresa u odgojitelja, odnosno razinom profesionalnog sagorijevanja kod ovih stručnjaka, doprinos je ovog istraživanja značajan.

Profesionalno sagorijevanje odgojitelja predškolske djece

Razina stresnosti posla i/ili profesionalnog sagorijevanja prosvjetnih djelatnika u posljednje je vrijeme sve češćim predmetom interesa istraživača (Kelly i Berthelsen, 1995; Tsai, Fung i Chow, 2006; Živčić-Bećirević i Smojver-Ažić, 2005). Premda različita istraživanja različito definiraju profesionalni stres (Griffin i Clarke, 2009) uslijed čega su dobiveni rezultati nekonzistentni, ipak većina njih pokazuje da je visoka razina stresa prisutnija u zanimanjima iz područja obrazovanja, zdravstvene i socijalne skrbi te rukovođenja (Slišković, 2011). Proučavajući dostupnu literaturu koja je mahom usmjerena na proučavanje nastavničkog stresa, koji je značajno viši od stresa u zanimanjima koja ne uključuju rad s djecom (DeNobile i McCormick, 2005; Gonçalves i Neves, 2012; Oi-Ling, 1995; Ritvanen, Louhevaara, Helin, Vaisanen i Hanninen, 2006), ne manje važno je usmjeriti se na stres odgojitelja. Aspekti rada odgojitelja vrlo su različiti i time zahtijevaju vrlo visoku i specifičnu razinu fleksibilnosti te relevantnih kompetencija, a odnose se na: a) rad s djecom različite razvojne razine; b) intenzivnu interakciju s roditeljima; c) rad s kolegama; d) interakcije s nadređenima. Pored nastojanja adekvatnog prepoznavanja i zadovoljavanja individualnih potreba razvojno različite djece te adekvatnih odgovora na navedene višestruke interakcije u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, odgojitelji se moraju prilagođavati i različitim kurikularnim promjenama u radu, koje su kulturalno specifične i visoko ovisne o društvenom kontekstu. U prilog navedenom idu i nalazi utvrđeni primjenom metode dnevnika i analize sadržaja na temelju iskaza nekoliko odgojitelja koji svjedoče da naročite stresnim vide slijedeće čimbenike: vremenski pritisak, zadovoljenje potreba djece, suočavanje s poslovima izvan svoje profesionalne domene, zadovoljenje osobnih potreba, interakcija s

roditeljima djece u vrtiću, interpersonalne odnose i stalne prilagodbe promjenama predškolskog kurikula (Živčić-Bećirević i Smojver-Ažić, 2005).

Pored ovog, isto je istraživanje rezultiralo konstrukcijom pouzdane i valjane Skale izvora stresa odgojitelja, koja mjeri 4 faktora: međuljudske odnose, odnose s roditeljima, problematična ponašanja djece i radne uvjete. No, za potrebe je ovog rada potrebno razlikovati pojam stresa od profesionalnog sagorijevanja. Stres se najčešće definira kao sklop negativnih emocionalnih, tjelesnih i/ili ponašajnih reakcija do kojih dolazi onda kada osoba neku situaciju ili događaj procijeni opasnom ili uznemiravajućom, uslijed čega je nesklad između osobe i okoline vrlo izražen (Lazarus, 1975).

Termin profesionalnog sagorijevanja (iscrpljenosti) uvodi 1974. godine u američka istraživanja psihoanalitičar Freudenberg. Profesionalno sagorijevanje (engl. *Burnout*), koje se ispituje Maslachinim upitnikom sagorijevanja (*Maslach Burnout Inventory, MBI*, Maslach i Jackson, 1986), temelji se na modelu koji polazi od toga da su posljedice duge izloženosti stresu na poslu emocionalna iscrpljenost, depersonalizacija drugih i značajno snižena percepcija osobnog postignuća, koje se onda posebno i mjere. Do emocionalne iscrpljenosti dolazi uslijed kontakta s drugim ljudima, a ona se odnosi na osjećaj nesposobnosti emocionalnog angažmana i davanja u interakciji s drugima. Kad se emocionalne rezerve iscrpe, čovjek se osjeća emocionalno "rastegnuto" i više nije sposoban davati se drugima. Druga se posljedica odnosi na tzv. depersonalizaciju koja se očituje u bezosjećajnosti i ravnodušnosti prema osobama s kojima se radi, što može prerasti i u grubost, neosjetljivost, cinizam i ironičnost. U tom smislu Cherniss (1980) definira sagorijevanje (*burnout*) kao proces koji je reakcija na napetost vezanu uz posao, a u kojem se profesionalni stavovi i ponašanje prema drugim osobama u poslu mijenjaju u negativnom smjeru. Naposljedku, treća posljedica nazvana smanjeno osobno postignuće odnosi se na značajno smanjenje osjećaja kompetencije i uspješnog postignuća u radu s ljudima. U ekstremnim situacijama, ovaj osjećaj može prerasti u osjećaje neadekvatnosti i neuspjeha, praćene snažnim gubitkom samopoštovanja i pojavom depresije. Općenito, sagorijevanje predstavlja tjelesni odgovor na neuspjeh strategija suočavanja koje osoba obično koristi pri smanjivanju stresora na poslu (Montero-Marin i Garcia-Campayo, 2010). Ono podjednako pogađa muškarce i žene, a prevalencija rangira od 10% do 50%, ovisno o profesiji, mjerama ispitivanja i populaciji (Brand i Holsboer-Trachsler, 2010). Učestalo izlaganje stresnim situacijama i neadekvatan odgovor na njih ima poznati negativan efekt na fiziološko, neuroendokrinološko i imunološko funkcioniranje (Hudek-Knežević i Kardum, 2006). Između ostalog, utječe na pojavu različitih psihosomatskih simptoma te na povećavanje razine kolesterola u krvi i krvnog tlaka, problema sa spavanjem, što posljedično vodi ka većem riziku za obolijevanje od kardiovaskularnih bolesti (Hudek-Knežević, Krapić i Kalebić Maglica, 2008).

Velik broj dosadašnjih radova upućuje na značajnu prediktivnu moć mnogobrojnih vanjskih (npr. radni uvjeti, visina primanja itd.) i unutarnjih (osobine

ličnosti, strategije suočavanja) čimbenika na profesionalno sagorijevanje različitih profesija (Gregov, Kovačević i Slišković, 2011; Hudek-Knežević, Kalebić Maglica i Krapić, 2011; Hudek-Knežević, Krapić i Kardum, 2006; Kovács, Kovács i Hegedűs, 2010; Ogresta, Rusac i Zorec, 2008; Tatalović Vorkapić i Mustapić, 2008, 2012). Drugim riječima, hoće li nešto biti izvor stresa i kako će se on doživjeti, ovisi o osobinama ličnosti, vrijednostima, vještinama, okolnostima te o procjeni rizika i osobnih resursa za suočavanjem (Živčić-Bećirević i Smojver-Ažić, 2005). No, pored ovih intrinzičnih i kognitivnih faktora, Jarvis (2002) ističe i tzv. sustavne faktore koji djeluju na institucionalnoj i široj društvenoj razini, koje treba imati na umu pri interpretaciji rezultata s obzirom na to da postoje značajne razlike između pojedinih nacionalnih edukacijskih sustava (Kyriacou, 2001).

Ako se za sada usmjerimo na odnos osobina ličnosti i profesionalnog sagorijevanja, bitno je istaknuti da različite osobine ličnosti pokazuju različite efekte na niz procesa povezanih sa sagorijevanjem: od percepcije određene situacije kao stresne, do samih načina suočavanja sa stresom. Istraživanja su pokazala postojanje značajne pozitivne povezanosti između neuroticizma s emocionalnom iscrpljenošću (Hudek-Knežević i sur., 2006), te depersonalizacijom i smanjenom percepcijom osobnog postignuća (De Vries i Van Heck, 2002; Francis, Loudon i Rutledge, 2004; Goddard i Patton, 2004; Iacovides, Fountoulakis, Moysidou i Ierodiakonou, 1999). Naime, osobe s višom razinom neuroticizma češće vide situaciju ugrožavajućom za njih, pa su stoga ranjiviji na stres i logično je da su samim time više izloženi situacijama koje će opisati stresnim, za razliku od osoba s nižim neuroticizmom. Osim toga, češće koriste nisko adaptivne strategije za suočavanje sa stresom, što ih onda češće i brže vodi ka sagorijevanju (Hemenover, 2003). Samim time, brže i češće doživljavaju emocionalnu iscrpljenost, bezosjećajnost i ravnodušnost prema osobama s kojima rade, te značajno smanjenje osjećaja kompetencije i uspješnog postignuća u radu s ljudima. Za razliku od osoba s visokom razinom neuroticizma, izrazito ekstravertirane i visoko savjesne osobe potencijalne stresore više percipiraju kao izazov te se koriste strategijama suočavanja koje su usmjerene na rješavanje postojećeg problema (Watson i Hubbard, 1996), što je i potvrđeno u istraživanjima koja su utvrdila značajnu negativnu povezanost između ekstravertizije i sva tri aspekta sagorijevanja koja mjeri Maslachin upitnik sagorijevanja (De Vries i Van Heck, 2002; Eastburg, Williamson, Gorsuch i Ridley, 1994; Francis i sur., 2004). McCrae i Costa (1991) su pretpostavili da će osobine ugodnosti i savjesnosti povećati vjerojatnost doživljaja pozitivnih iskustava i situacija u kojima se doživljava uspjeh, što je izravno pozitivno vezano uz dobrobit pojedinca. Ove su pretpostavke i potvrđene u utvrđenim nalazima o značajnoj negativnoj povezanosti između ugodnosti i smanjenoga profesionalnog postignuća (Hudek-Knežević i sur., 2006; Hudek-Knežević i sur., 2011).

S obzirom na nedostatnu istraženost medijacijske uloge profesionalnog sagorijevanja između osobina ličnosti i zadovoljstva životom kod odgojitelja

predškolske djece, osnovni je cilj ovog istraživanja bio utvrditi posreduje li profesionalno sagorijevanje efekte osobina ličnosti na zadovoljstvo životom te imaju li osobine ličnosti izravne efekte na zadovoljstvo životom, neovisne o stupnju profesionalnog sagorijevanja. Očekuje se da će osobine ličnosti poput neuroticizma i ekstraverzije, koje su u dosadašnjim istraživanjima pokazale dosljedno visoke korelacije sa zadovoljstvom životom, imati značajne izravne i posredne efekte na zadovoljstvo životom. S obzirom na temeljnu negativnu povezanost neuroticizma sa zadovoljstvom životom očekuje se izravan učinak na sniženo zadovoljstvo životom i posredan učinak preko povećanja depersonalizacije, emocionalne iscrpljenosti i smanjenoga osobnog postignuća na smanjenje životnog zadovoljstva. Suprotno od toga, očekuje se izravan učinak ekstraverzije na povećanje zadovoljstva životom, kao i njezin posredan učinak preko smanjenja depersonalizacije, emocionalnog iscrpljenosti i smanjenoga osobnog postignuća na povećanje životnog zadovoljstva. Budući da se očekuju umjerene povezanosti otvorenosti za iskustvo, savjesnosti i ugodnosti sa zadovoljstvom životom, pretpostavka je da će ove tri osobine ličnosti pokazati samo posredne učinke preko smanjenja depersonalizacije, emocionalne iscrpljenosti i smanjenog osobnog postignuća na povećanje životnog zadovoljstva.

Metoda

Sudionici

U ispitivanju je sudjelovalo 295 odgojitelja predškolske djece iz cijele Hrvatske. Od toga, prvi dio uzorka bio je prigodan s obzirom na to da su ga činile studentice Izvanrednog diplomskog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje pri Učiteljskom fakultetu u Rijeci ($N=51$), koje su zaposlene kao odgojiteljice, dok se drugi dio uzorka sastojao $N=244$ također od odgojitelja koji su zaposleni, ali koji ne polaze sličan ili isti diplomski studij. Ukupno, ispitana je 291 odgojiteljica i 4 odgojitelja, prosječne dobi $M=37.35$ ($SD=9.73$) godina, u rasponu od 22 do 63 godine. Trideset i devet odgojiteljica je bilo starije od 50 godina. Prosječan je radni staž ispitanih odgojitelja bio $M=14.39$ ($SD=10.18$) godina, u rasponu od 1 do 40 godina ukupnoga radnog staža. Od toga je prosječan radni staž u struci iznosio $M=13.26$ ($SD=10.21$) godina, također u rasponu od 1 do 40 godina radnog staža u struci. Najveći broj odgojitelja (81.1%) pretežno radi u mješovitoj grupi predškolske djece, 16.6% njih u jasličkoj skupini, 1.7% odgojitelja u homogenoj grupi dječaka i 0.3% odgojitelja u homogenoj grupi djevojčica, dok jedan odgojitelj nije odgovorio na to pitanje.

Instrumenti

Kako bi se odgovorilo na postavljeni cilj istraživanja, bilo je potrebno ispitati tri ključne varijable: zadovoljstvo životom, osobine ličnosti i profesionalno sagorijevanje kod odgojitelja predškolske djece, te su primijenjena tri mjerna instrumenta.

Skala zadovoljstva životom (engl. *Life Satisfaction Scale*; Diener, Emmons, Larsen i Griffin, 1985) sastoji se od 5 čestica koje služe za mjerenje kognitivne procjene zadovoljstva životom osobe. Skala je prevedena i primijenjena na našem jezičnom području (Rijavec, Miljković i Brdar, 2008), te je pokazala jednofaktorsku strukturu. Ispitanici se procjenjuju davanjem odgovora na skali Likertova tipa od 7 stupnjeva (od 1 – *uopće ne* do 7 – *jako*). Ukupan se rezultat dobiva zbrajanjem procjena za sve tvrdnje, te viši rezultat odražava i veću procjenu zadovoljstva životom. Primjer je jedne čestice *Moji životni uvjeti su izvrsni*. Skala ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike, na što upućuje koeficijent pouzdanosti Cronbach alpha (.79) utvrđen u ovom istraživanju. Slični su koeficijenti dobiveni i u dosadašnjim istraživanjima na hrvatskim uzorcima (Brdar i Anić, 2010; Brkić i Rijavec, 2011; Kararić i sur., 2012).

Petofaktorski upitnik ličnosti (engl. *Big Five Inventory, BFI*; Benet-Martinez i John, 1998). Petofaktorski upitnik ličnosti (PUL) se sastoji od 44 čestice koje mjere pet dimenzija ličnosti: ekstraverziju (8 čestica), neuroticizam (8 čestica), ugodnost (9 čestica), savjesnost (9 čestica) i otvorenost prema iskustvu (10 čestica). Skala je prevedena i primijenjena na našem jezičnom području, te je potvrđena njezina pretpostavljena faktorska struktura (Kardum, Hudek-Knežević i Kola, 2005; Kardum, Gračanin i Hudek-Knežević, 2006, 2008). Na česticama se odgovara na pitanje: *Sebe vidim kao osobu koja ...* biranjem jednoga od odgovora na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 1 – *uopće se ne slažem* do 5 – *potpuno se slažem*). Primjer čestice za mjerenje ekstraverzije: *... otvorena je i društvena*; za mjerenje neuroticizma *... depresivna je, tužna*; za mjerenje ugodnosti *... spremna je pomoći i nesebična je*; za mjerenje savjesnosti *... pouzdano obavlja poslove*; za mjerenje otvorenosti prema iskustvu *... radoznala je i zanimaju je brojne različite stvari*. Unatoč svojoj kratkoći i jednostavnosti Petofaktorski upitnik ličnosti ima zadovoljavajuća psihometrijska svojstva (John, Naumann i Soto, 2008; John i Srivastava, 1999; Kardum i sur., 2005, 2006, 2008; Srivastava, John, Gosling i Potter, 2003; Tatalović Vorkapić, 2012), koja su potvrđena i ovim istraživanjem (Tablica 1.).

Maslachin upitnik sagorijevanja za "pomažuće profesije" (engl. *Maslach's Burnout Inventory for Human Services, MBI-HSS*; Maslach, Jackson i Leiter, 2010). Maslachin upitnik sagorijevanja se sastoji od 22 čestice koje mjere tri komponente sagorijevanja: emocionalnu iscrpljenost (EI: 9 čestica),

depersonalizaciju (DP: 5 čestica) i percepciju smanjenoga osobnog postignuća (PSOP: 8 čestica). Subskala emocionalne iscrpljenosti mjeri razinu do koje se ispitanik osjeća premorenim (*Osjećam se "pregoren" zbog svog posla*); subskala depersonalizacije mjeri razinu do koje ispitanik pokazuje nehuman stav prema ljudima s kojima radi (*Počeo sam biti više beščutan prema ljudima otkada radim ovaj posao*); a subskala percepcije smanjenog osobnog postignuća sastoji se od čestica koje je potrebno inverzno bodovati i mjeri ispitanikove osjećaje kompetencije i uspjeha u poslu (*Ostvario sam mnoge vrijedne stvari na svom poslu*). Ispitanici se procjenjuju na skali od 7 stupnjeva (od 0 – *nikad* do 6 – *svaki dan*). Visok rezultat na ovoj skali odražava visoku razinu emocionalne iscrpljenosti i depersonalizacije te značajno smanjenu razinu osobnog postignuća. S obzirom na to da je konfirmatorna faktorska analiza potvrdila pretpostavljenu trofaktorsku strukturu (Hudek-Knežević i sur., 2006), postojanje trofaktorske strukture očekivalo se i u ovom istraživanju. Međutim, premda je većina dosadašnjih istraživanja na "pomažućim profesijama" pokazala zadovoljavajuće razine pouzdanosti Cronbach alpha za sve tri subskale: $r_{EI}=.93/.89/.81$, $r_{DP}=.70/.89/.73$, $r_{PSOP}=.73/.78/.80$ (Jeleč Kaker, 2009; Hudek-Knežević i sur., 2011; Tatalović Vorkapić i Mustapić, 2012), ovo istraživanje to nije potvrdilo (Tablica 1.). Moguća objašnjenja ovom nalazu mogu biti u činjenici da se radi o uzorku odgojitelja, a ne "pomagača", te da određene tvrdnje nisu adekvatne ispitanom uzorku. Najmanja je razina pouzdanosti utvrđena na subskali depersonalizacije, a riječ je o subskali koja je i u nekim drugim istraživanjima pokazala određene metrijske nedostatke (Gil-Monte, 2005). Na sve je tri skale utvrđena znatna pozitivna asimetričnost i leptokurtičnost distribucije rezultata (najveći indeks asimetričnosti iznosio je 1.84 a kurtoze 4.08). Zbog znatne asimetričnosti distribucije rezultata u analizama je korištena logaritamska ($\lg 10$) transformacija nakon koje su postignuti prihvatljivi indeksi asimetričnosti (najveća apsolutna vrijednost: .86) i kurtoze (najveća apsolutna vrijednost: .41).

Postupak

Svi su ispitanici bili upoznati s ciljem istraživanja koje je bilo dragovoljno i anonimno. Dio uzorka ($N=51$) koji su činile studentice Izvanrednoga diplomskog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje pri Učiteljskom fakultetu u Rijeci dobio je uputu za popunjavanje upitnika izravno od istraživača. Studentice koje su sačinjavale prvi dio uzorka uvježbane su u primjeni upitnika, te je u okviru nastavnih vježbi određeno da svaka studentica izvježba primjenu upitnika na još pet odgojitelja, čime je prikupljen ostatak uzorka. Moglo bi se reći da se uzorak sastoji od dvije vrste poduzorka: prigodnoga i tipa lavine (Cohen, Manion i Morrison, 2007), što treba uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata. Ovaj je način prikupljanja podataka korišten zbog praktičnosti provedbe istraživanja. Popunjavanje je upitnika trajalo oko 15 minuta. Ispitanice iz prigodnog uzorka popunile su upitnike grupno, a ostale individualno.

Rezultati

Kako bi se odgovorilo na postavljeni cilj istraživanja, provedene su relevantne statističke analize: deskriptivna, korelacijska i PATH analiza. U Tablici 1. prikazani su rezultati deskriptivne i korelacijske analize.

Korelacijska je analiza pokazala očekivani smjer povezanosti i razine značajnosti između ispitivanih varijabli zadovoljstva životom, osobina ličnosti i profesionalnog sagorijevanja (Tablica 1.). Kao što je i pretpostavljeno, utvrđena je značajna negativna povezanost razine zadovoljstva životom, kako s neuroticizmom, tako i sa svim dimenzijama profesionalnog sagorijevanja: emocionalnom iscrpljenošću, depersonalizacijom i percepcijom smanjenoga osobnog postignuća. Jednako tako, u ovom je istraživanju utvrđeno da razina zadovoljstva životom odgojitelja značajno raste s njihovom razinom ekstraverzije. I ekstraverzija i neuroticizam imaju značajne efekte na ukupni doživljaj dobrobiti. Pored toga, osobina savjesnosti se u ovom istraživanju pokazala značajnim korelatom, kako profesionalnog sagorijevanja, tako i subjektivne dobrobiti. Naposljetku, dimenzije ugodnosti i otvorenosti su pokazale značajne pozitivne korelacije sa zadovoljstvom životom, a značajne negativne sa svim dimenzijama profesionalnog sagorijevanja (Tablica 1.).

Rezultati PATH analize, u okviru koje su analizirani izravni i posredni efekti ličnosti na zadovoljstvo životom, prikazani su na Slici 1. Depersonalizacija je izostavljena iz medijacijskog modela iz nekoliko razloga. Ta je mjera iz Maslachina upitnika sagorijevanja za pomagačke profesije i u ovom istraživanju pokazala niski koeficijent pouzdanosti, a također analizom čestica može se utvrditi problem s primjerenosti i sa sadržajnom valjanosti pojedinih čestica kada se primjenjuju na uzorku odgojiteljica. U svim je česticama neprimjerena bila karakterizacija onih s kojima odgojitelji uspostavljaju kontakt tijekom svojeg rada. Te su osobe upitniku navedene kao "klijenti", a odgojitelji ni djecu s kojom rade ni njihove roditelje ne doživljavaju na takav način. Neke su čestice bile potpuno neprimjerene odgojiteljskoj struci, poput čestice: *Osjećam da nekim klijentima pristupam kao neživim stvarima*. U prvom pokušaju modeliranja izravnih i posrednih efekata pokazalo se da depersonalizacija nema samostalan doprinos objašnjenju zadovoljstva životom, neovisan o ostalim prediktorskim (ličnost) i medijacijskim varijablama, pa nije medijator efekata ličnosti na zadovoljstvo životom. Također, od svih skala ličnosti, samo ugodnost ima značajan negativni efekt na depersonalizaciju.

Nulti je model postavljen sa svim izravnim i posrednim vezama pet subskala ličnosti na zadovoljstvo životom uz emocionalnu iscrpljenost i smanjeno osobno postignuće u ulozi medijatora. Omogućeno je kovariranje rezidualima medijatora iz nekoliko razloga. Takva se odluka može opravdati činjenicom da varijable ličnosti nisu jedine odrednice rezultata na skalama Maslachina upitnika sagorijevanja, niti se ličnost može smatrati jedinim izvorom povezanosti među tim skalama. Znatan

Tablica 1. Osnovne deskriptivne karakteristike, pouzdanost i interkorelacije među skalama (N=290)

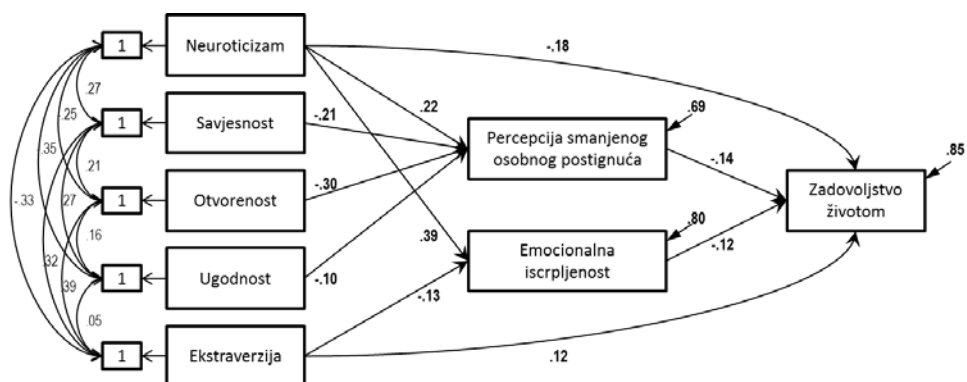
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Otvorenost za iskustva	-								
2. Savjesnost	.21**	-							
3. Neuroticizam	-.25**	-.27**	-						
4. Ekstraverzija	.39**	.32**	-.32**	-					
5. Ugodnost	.16**	.27**	-.35**	.05	-				
6. Emocionalna iscrpljenost (lg10)	-.08	-.09	.43**	-.26**	-.14*	-			
7. Depersonalizacija (lg10)	-.08	-.20**	.19**	-.18**	-.20**	.45**	-		
8. Percepcija smanjenoga osobnog postignuća (lg10)	-.41**	-.36**	.38**	-.34**	-.28**	.35**	.35**	-	
9. Zadovoljstvo životom	.17**	.14*	-.32**	.25**	.20**	-.27**	-.16**	-.29**	-
<i>M</i>	3.91	3.91	2.37	3.66	4.05	1.37	0.78	1.44	5.03
<i>SD</i>	0.47	0.50	0.56	0.56	0.44	0.17	0.16	0.10	1.05
Raspon	2.20-5.00	2.22-5.00	1.00-3.88	2.00-5.00	2.44-5.00	0.95-1.79	0.60-1.32	1.23-1.75	1.00-7.00
α	.79	.76	.76	.76	.66	.88	.52	.76	.82

* $p < .05$, ** $p < .01$.

izvor povezanosti predstavlja kontekst koji uključuje radno okruženje i suradnike koji mogu biti zahtjevni ili podržavajući za ispitanike i njihovu profesionalnu ulogu. Profesionalno sagorijevanje u velikoj mjeri ovisi o uvjetima rada, stilu rukovođenja nadređenih osoba u organizaciji, broju djece, posebice djece s posebnim potrebama i odnosu odgojitelja s roditeljima. Ključne su i kompetencije odgojitelja – niže kompetencije mogu voditi povišenim rezultatima na svim subskalama profesionalnog sagorijevanja.

Tako postavljen model (nula stupnjeva slobode) potpuno se podudara s podacima. U narednom je koraku medijacijske analize testiran model potpune medijacije fiksiranjem izravnih efekata na nulu. Nakon fiksiranja izravnih efekata na nulu utvrđeno je da su se pokazatelji podudaranja pogoršali te da se ta dva ugniježđena modela (nulti i model potpune medijacije) statistički značajno razlikuju ($\Delta\chi^2=16.39$, $df=5$, $p<.01$) što upućuje na postojanje značajnih izravnih efekata ličnosti na zadovoljstvo životom.

Slika 1. Izravni i posredni efekti ličnosti na zadovoljstvo životom uz profesionalno sagorijevanje kao posredujuće varijable

U narednom je modelu djelomične medijacije nulti model reduciran izostavljanjem statistički neznačajnih izravnih veza (postupak ponekad zvan "model trimming") otvorenosti za iskustvo, savjesnosti i ugodnosti na zadovoljstvo životom. Model koji je rezultirao pokazao je znatno bolje podudaranje s podacima ($\chi^2=2.59$, $df=3$, $p>.05$), ali i mogućnost poboljšanja parsimoničnosti modela izostavljanjem statistički neznačajnih veza između varijabli ličnosti i profesionalnog sagorijevanja. Tako su u sljedećem koraku fiksirani na nulu statistički neznačajni efekti otvorenosti za iskustvo, savjesnosti i ugodnosti na emocionalnu iscrpljenost te statistički neznačajan efekt ekstraverzije na percepciju smanjenog osobnog postignuća. Također, pokazalo se da u završnom modelu nije potrebno modelirati kovarijance među rezidualima medijacijskih varijabli, što je dodatno pridonijelo parsimoniji modela (PGFI je povećan s .083 na .22) i olakšalo tumačenje medijacijskih efekata. Nakon navedenih je izmjena završni model

pokazao relativno zadovoljavajuće pokazatelje podudaranja s podacima ($\chi^2=29.11$, $df=8$, $p<.05$, $\chi^2/df=3.63$, $RMSEA=.096$; $NFI=.95$, $GFI=.98$).

Treba naglasiti da je u završnom modelu efekt ugodnosti na percepciju smanjenoga osobnog postignuća pao ispod granice statističke značajnosti, pa se može zaključiti da ugodnost nema ni izravne ni posredne učinke na zadovoljstvo životom (Slika 1.). Ugodnost je ipak ostavljena u modelu sa statistički neznačajnom posrednom vezom kako bi se efekti ostalih osobina ličnosti na medijacijske i na ishodnu varijablu mogli sagledati uz parcijaliziranje efekta ugodnosti koja je u statistički značajnoj korelaciji s ostalim varijablama ličnosti.

Pregledom Slike 1. vidljivo je da su emocionalna iscrpljenost i percepcija smanjenoga osobnog postignuća pokazale očekivane negativne učinke na zadovoljstvo životom. Također, utvrđeno je da izravne efekte na zadovoljstvo životom ima neuroticizam (negativan efekt) i ekstraverzija (pozitivan efekt). Naposljetku, utvrđeno je da otvorenost i savjesnost imaju samo posredne pozitivne efekte na zadovoljstvo životom umanjujući osjećaj smanjenoga osobnog postignuća.

Rasprava

Utvrđene prosječne vrijednosti odgovora na svih pet faktora ličnosti sukladne su nalazima dosadašnjih istraživanja (Gović, 2012; Tatalović Vorkapić, 2012), na kojima su također dobiveni prosječno viši rezultati na skalama ugodnosti, otvorenosti prema iskustvu, savjesnosti i ekstraverzije te relativno niži prosječni rezultati na skali neuroticizma. Ovaj je nalaz u skladu s očekivanim psihološko-pedagoškim profilom odgojitelja. Što se tiče rezultata postignutih na subskalama profesionalnog sagorijevanja, vidljivo je da su prosječni odgovori niži u odnosu na rezultate dosadašnjih istraživanja na nekim drugim profesijama (Jeleč Kaker, 2009; Hudek-Knežević i sur., 2011; Tatalović Vorkapić i Mustapić, 2012). Drugim riječima, nalazi ovog istraživanja upućuju na to da odgojitelji ne doživljavaju visoke razine profesionalnog sagorijevanja te da je ono u značajno manjoj mjeri zastupljeno u ovoj profesiji za razliku od ostalih, kao što je primjerice medicinska struka. Ovaj je nalaz vrlo značajan, s obzirom na to da daje izravnu smjernicu za buduća istraživanja, koja bi trebala biti više usmjerena na neke druge negativne posljedice odgojiteljskog posla, koje rezultiraju profesionalnim bolestima, primjerice uslijed buke ili preopterećenja uporabe glasnica (Lindstrom, Wayne, Södersten, McAllister i Ternström, 2011). Sukladno tome, kod ispitanje je skupine odgojitelja prosječan rezultat postignut na skali zadovoljstva životom relativno visok.

Pri usporedbi rezultata postignutih na skali zadovoljstva životom kod odgojitelja s rezultatima istraživanja prikazanih u uvodnom dijelu rada, može se vidjeti da su odgojitelji svoje zadovoljstvo životom procijenili nešto višim od

učitelja i nastavnika (Brkić i Rijavec, 2011), od polaznika studija Sestrinstva (Kararić i sur., 2012) te vrlo velikog broja ispitanika različitih profesija, spola i dobi (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006; Sabol, 2005). Ovaj nalaz implicira na prosječno životno zadovoljstvo ispitanih odgojitelja. Ranija su istraživanja utvrdila značajno nižu razinu neuroticizma kod odgojitelja u usporedbi s učiteljima što ide u prilog očekivanju višega životnog zadovoljstva kod odgojitelja (Tatalović Vorkapić, 2012). Niža razina neuroticizma predstavlja jedan od značajnih korelata životnog zadovoljstva, tj. subjektivne dobrobiti (DeNeve, 1999; DeNeve i Cooper, 1998; Diener i Lucas, 1999; Fujita, 1991; Lucas i Fujita, 2000; Pastuović i sur., 1995; Schimmack i sur., 2002).

Rezultati korelacijskih analiza potvrđuju dosadašnje nalaze o značajnoj negativnoj povezanosti razine zadovoljstva životom kako s neuroticizmom, tako i sa svim dimenzijama profesionalnog sagorijevanja. Jednako tako, dosadašnja su istraživanja, koja su rabila petofaktorski model ličnosti (DeNeve, 1999; DeNeve i Cooper, 1998; Diener i Lucas, 1999; Fujita, 1991; Lucas i Fujita, 2000; Pastuović i sur., 1995; Schimmack i sur., 2002), također pokazala povezanost značajnog rasta zadovoljstva životom s rastom ekstraverzije, kao i u ovom radu.

I ekstraverzija i neuroticizam imaju značajne efekte na ukupni doživljaj dobrobiti i to tako što ekstraverzija uključuje karakteristike kao što su društvenost, dominantnost, aktivnost i toplina, te vodi k doživljavanju više pozitivnih emocija, radosti i sreće, a neuroticizam uključuje karakteristike kao što su anksioznost, pesimizam, povećana osjetljivost u interpersonalnoj komunikaciji, te sveukupno više negativnih misli i emocija. Povezanost ekstraverzije s pozitivnim emocijama, te neuroticizma s negativnim afektom potvrđene su kroz brojna prijašnja istraživanja (Fujita, 1991; Watson i Clark 1984).

Osobine ličnosti objašnjavaju značajan udio u varijanci stresa na poslu, te se pokazalo da je upravo neuroticizam ona osobina ličnosti koja predstavlja najznačajniji prediktor sagorijevanja, na način da će osobe s višim neuroticizmom prije razviti simptome sagorijevanja kao odgovor na stresore (Zellars, Perrewé i Hochwarter, 2000). Osim toga, stabilni dispozicijski faktori, kao što su osobine ličnosti, pokazuju značajnu povezanost s doživljavanjem stresa (Grant i Langan-Fox, 2006).

Premda je u ovom istraživanju generalno utvrđena niska razina profesionalnog sagorijevanja, ono je pokazalo isti obrazac povezanosti s neuroticizmom, kao i u drugim istraživanjima. Dakle, kao što je prije navedeno, osobe s višom razinom neuroticizma češće vide situaciju ugrožavajućom za njih, pa su stoga ranjivije na stres i koriste manje adaptivne strategije u suočavanju sa stresom (Hemenover, 2003). Ovakva pozitivna povezanost između razine profesionalnog sagorijevanja i neuroticizma potvrđena je i u ovom istraživanju.

Prije navedena istraživanja također su pokazala da osobe s višom ekstraverzijom i savjesnošću potencijalne stresore češće vide kao izazov te se koriste strategijama suočavanja usmjerenima na konkretno rješavanje problema

(Watson i Hubbard, 1996). Značajne negativne korelacije između savjesnosti i ekstraverzije s pojedinim dimenzijama sagorijevanja utvrđene u ovom istraživanju potvrđuju ove rezultate. Zanimljivo je spomenuti da istraživanja interaktivnih efekata osobina ličnosti (Grant i Langan-Fox, 2006) ističu ulogu kombinacije neuroticizma, ekstraverzije i savjesnosti, i to – kombinacija visokog neuroticizma i visoke savjesnosti značajno predviđa visoku izloženost stresorima, dok kombinacija niskog neuroticizma i visoke ekstraverzije predviđa nisku izloženost stresorima. S aspekta uspješnog suočavanja sa stresom, kombinacija visoke ekstraverzije i visoke savjesnosti predviđa veću upotrebu strategije suočavanja usmjerene na rješavanje problema, dok kombinacija visokog neuroticizma i niske savjesnosti predviđa manju upotrebu ove strategije suočavanja.

U svakom slučaju, osobina savjesnosti se u ovom istraživanju pokazala značajnim korelatom, kako profesionalnog sagorijevanja, tako i subjektivne dobrobiti, što potvrđuje rezultate prijašnjih istraživanja (Bratko i Sabol, 2006; Lučev i Tadinac, 2010). Savjesna osoba aktivno planira i disciplinom nastoji osigurati dosljednost u ponašanju te time eliminira stres koji nastaje u situacijama nedovršenih zadataka, a sve zajedno značajno pridonosi ukupnom osjećaju dobrobiti (McCrae i Costa, 1991).

Što se tiče dimenzije ugodnosti, istraživanja su utvrdila da jednako kao i ekstraverzija značajno predviđa pozitivan afekt (DeNeve i Cooper, 1998; McCrae i Costa, 1991). Naposljetku, smatra se, bilo da je riječ o otvorenosti za iskustva ili intelektu, da ova dimenzija nema direktan utjecaj na zadovoljstvo životom (Bratko i Sabol, 2006), ali može utjecati na intenzitet emocionalnog iskustva tako da oblikuje doživljaj ugodnih odnosno neugodnih trenutaka (Eddington i Shuman, 2004). S obzirom na to, premda teorijski model ličnosti autora Costa i McCraea (1980, 1981) ne predviđaju povezanost između otvorenosti i subjektivne dobrobiti, neka su od istraživanja je utvrdila (Allik i Realo, 1997; Gutierrez, Jimenez i Hernandez, 2005; van den Berg i Pitoriu, 2005), što je potvrđeno i u ovom istraživanju (Tablica 1.).

Rezultati PATH analize (Slika 1.) pokazuju izravne i posredne efekte ličnosti na zadovoljstvo životom. Vidljivo je da su emocionalna iscrpljenost i percepcija smanjenog osobnog postignuća pokazale očekivane negativne učinke na zadovoljstvo životom. Pored toga, utvrđeni su izravni efekti neuroticizma (negativan efekt) i ekstraverzije (pozitivan efekt) na zadovoljstvo životom, što potvrđuje nalaze prethodnih istraživanja (DeNeve, 1999; DeNeve i Cooper, 1998; Diener i Lucas, 1999; Fujita, 1991; Lucas i Fujita, 2000; Pastuović i sur., 1995; Schimmack i sur., 2002). Ovim je nalazima potvrđena teza McCrae i Costae (1991) koji razlikuju temperamentalni i instrumentalni aspekt odnosa ličnosti i subjektivne dobrobiti – prvi koji tvore ekstraverzija i neuroticizam ima izravan efekt na zadovoljstvo pojedinca, a drugi posredan jer odražava predispozicije koje usmjeravaju ljude prema specifičnim vrstama socijalnih situacija a tvore ga savjesnost, ugodnost i otvorenost za iskustva.

Nadalje, ova je teza potvrđena i daljnjim nalazima koji upućuju na to da otvorenost i savjesnost imaju samo posredne pozitivne efekte na zadovoljstvo životom umanjujući osjećaj smanjenoga osobnog postignuća. Kao što je u uvodnom dijelu istaknuto, logično je objašnjenje da se radi o osobinama ličnosti koje se ostvaruju kroz "nagrade iz okoline", te su više okolinski determinirane, za razliku od ekstraverzije i neuroticizma koji su više genetski determinirani (Diener i Lucas, 1999; Seidlitz, 1993). Nešto drugačiji je nalaz u ovom istraživanju vezan uz to da ugodnost nije pokazala očekivani posredan učinak, o kojem drugi autori izvještavaju (Bratko i Sabol, 2006; Lučev i Tadinac, 2010), što možda može biti vezano uz dva ograničenja ovoga istraživanja. Prvo se odnosi na specifičnost uzorka koji je ispitan u ovom istraživanju, a druga na činjenicu da je jedino ugodnost pokazala značajnu korelaciju s dimenzijom depersonalizacije iz Maslachina upitnika sagorijevanja. Ta dimenzija zbog svojih nezadovoljavajućih metrijskih karakteristika nije zadržana u analizi, a terminologija korištena u toj subskali pokazala se neprimjerenom za profesiju odgojitelja. Osim izravnih efekata ekstraverzija ima i posredan pozitivan efekt na zadovoljstvo životom posredovan smanjenjem emocionalne iscrpljenosti, dok neuroticizam ima posredan negativan efekt na zadovoljstvo životom kroz povećanje emocionalne iscrpljenosti i percepciju smanjenoga osobnog postignuća. Premda postoji manjak radova koji bi potkrijepio ove nalaze, uzimajući u obzir predočene teorijske modele, utvrđeni je nalaz potpuno logičan, te potvrđuje vrlo značajno djelovanje ekstraverzije i neuroticizma na zadovoljstvo životom pojedinca, bez obzira na to govorimo li o izravnim ili posrednim učincima.

Naposlijetku, valja napomenuti i neke značajke samog uzorka koji je obuhvaćen u ovom istraživanju. S obzirom na to, iz metode je vidljivo da je raspon dobi prilično širok, a aritmetička sredina dobi naginje prema nižim vrijednostima, te 39 odgojiteljica ima dob višu od 50 godina. Ova je činjenica mogla imati određen efekt na utvrđene rezultate na pojedinim varijablama, kao i na njihove međusobne odnose, o čemu treba voditi računa u narednim istraživanjima.

Treba imati na umu neke od nedostataka ovog istraživanja koji se kao prvo odnose na primijenjen mjerni instrument za mjerenje profesionalnog sagorijevanja. Naime, primijenjen prijevod MBI-HSS je prvenstveno namijenjen "pomažućim profesijama", a ne odgojiteljima, te je jedna od glavnih smjernica za buduća istraživanja kreiranje mjernog instrumenta za ovu specifičnu profesiju. Na to upućuju i nalazi o nižim rezultatima postignutim na svim MBI-HSS-subskalama, s obzirom na to da je moguće da primijenjeni mjerni instrument nije dovoljno osjetljiv za doživljaj sagorijevanja kod odgojitelja. Također, vrlo je izvjesno i vidljivo na temelju rezultata ovog istraživanja da ispitanici odgojitelji nemaju visok osjećaj profesionalnog sagorijevanja. Naime, iako se radi o struci koja u pravilu nije visoko statusna ili "dobro plaćena", za odabir te profesije najčešće se odlučuju vrlo intrinzično motivirani studenti koji vole raditi s djecom i nemaju problem s time da im rad s djecom predstavlja najveći dio njihova životnoga i radnoga

profesionalnog angažmana. Jednako tako, u usporedbi s medicinskom strukom, uvjeti rada kod odgojitelja u značajno manjoj mjeri pridonose profesionalnom sagorijevanju nego što je to slučaj kod medicinske struke. Adekvatnim mjernim instrumentom za profesiju odgojitelja bit će moguće točnije obuhvatiti sagorijevanje, a samim time i ispitati odnos s osobinama ličnosti te zadovoljstvom životom. Pritom će biti moguće ispitati i zanimljive interaktivne efekte osobina ličnosti, što danas predstavlja jedno od čestih predmeta istraživanja. Također, bitno je istaknuti i neke specifičnosti ispitnog uzorka. Naime, možda bi se dobili drugačiji rezultati da je uzorak odabran metodom slučajnog odabira, što svakako treba imati na umu kod budućih istraživanja.

Ovo istraživanje upućuje i na moguće praktične implikacije dobivenih rezultata. Bilo bi potrebno uvesti praksu utvrđivanja osobina ličnosti odgojitelja, kako pri upisu na odgojiteljske studijske programe, tako i pri procedurama zapošljavanja s ciljem utvrđivanja odgojitelja kojima je potrebno pružiti dodatnu profesionalnu podršku usmjerenu povećanju percepcije osobnog postignuća i smanjenju osjećaja emocionalne iscrpljenosti, što posljedično može dovesti do većeg zadovoljstva životom.

Zaključak

Ovim je istraživanjem izravnih i posrednih učinaka ličnosti na zadovoljstvo životom utvrđeno da subskele *Petofaktorskog upitnika ličnosti* i *Maslachina upitnika sagorijevanja* primijenjene na uzorku odgojiteljica uglavnom imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike, uz relativno nižu pouzdanost subskele ugodnosti, znatno nižu pouzdanost subskele depersonalizacija te izrazitu pozitivnu asimetričnost distribucije rezultata na svim subskalama upitnika sagorijevanja. Iz navedenih je razloga depersonalizacija izostavljena iz medijacijske analize, a ugodnost nema izravne ni posredne efekte na zadovoljstvo životom, najvjerojatnije zbog niske pouzdanosti navedene skale.

Također, premda je ispitani uzorak odgojitelja pokazao nisku razinu profesionalnog sagorijevanja, sukladno očekivanjima i prethodnim istraživanjima, ekstraverzija je pokazala pozitivne izravne i posredne efekte na zadovoljstvo životom (posredovane smanjenjem emocionalne iscrpljenosti i percepcije smanjenog osobnog postignuća), dok je neuroticizam pokazao izravne i posredne negativne efekte (posredovane povećanjem emocionalne iscrpljenosti i percepcije smanjenog osobnog postignuća). Utvrđeni su samo posredni pozitivni efekti otvorenosti i savjesnosti na zadovoljstvo životom, posredovani smanjenjem percepcije smanjenoga osobnog postignuća. Rad upućuje na važnost sustavnog istraživanja značajki odgojiteljske profesije koje su usko vezane uz njihovu dobrobit – u ovom konkretnom slučaju složen odnos između osobina ličnosti, zadovoljstva životom i profesionalnog sagorijevanja.

Literatura

- Allik, J. i Realo, A. (1997). Emotional experience and its relation to the five-factor model in Estonian. *Journal of Personality*, 65, 625-647.
- Benet-Martinez, V. i John, O.P. (1998). *Los cinco grandes* across cultures and ethnic groups: Multitrait multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Brand, S. i Holsboer-Trachslers, E. (2010). Das burnout syndrom – eine übersicht [Prikaz burnout sindroma]. *Therapeutische Umschau*, 67, 561-565.
- Bratko, D. i Sabol, J. (2006). Osobine ličnosti i osnovne psihološke potrebe kao prediktori zadovoljstva životom: Rezultati on-line istraživanja. *Društvena istraživanja*, 15(4-5), 693-711.
- Brdar, I. i Anić, P. (2010). Životni ciljevi, orijentacije prema sreći i psihološke potrebe adolescenata: Koji je najbolji put do sreće? *Psihologijske teme*, 19(1), 169-187.
- Brkić, I. i Rijavec, M. (2011). Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave. *Napredak*, 152(2), 211-225.
- Cherniss, C. (1980). *Professional burnout in human service organizations*. New York: Praeger.
- Cohen, L., Manion, L. i Morrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 668-678.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1981). Stress, smoking motives, and psychological well-being: The illusory benefits of smoking. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, 3, 125-150.
- DeNeve, K. (1999). Happy as an extraverted clam? The role of personality for subjective well-being. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 141-144.
- DeNeve, K. i Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197-229.
- De Nobile, J.J. i McCormick, J. (2005, November/December). *Job satisfaction and occupational stress in Catholic primary schools*. Paper presented at the Annual Conference of the Australian Association for Research in Education, Sydney.
- DeVries, J. i Van Heck, G.L. (2002). Fatigue: Relationships with basic personality and temperament dimensions. *Personality & Individual Differences*, 33(8), 1311-1324.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. i Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E. i Lucas, R. E. (1999). Personality and subjective well-being. U: M. Lewis i J.M. Haviland (Ur.), *Handbook of emotions* (str. 325-337). New York: Guilford Press.

- Diener, E., Napa, S., Christie, K., Oishi, S., Dzokoto, V. i Suh, E.M. (2000). Positivity and the construction of life satisfaction judgments. *Journal of Happiness Studies*, 1(2), 159-176.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E. i Smith, H.L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Eastburg, M.C., Williamson, M., Gorsuch, R. i Ridley, C. (1994). Social support, personality, and burnout in nurses. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(14), 1233-1250.
- Eddington, N. i Shuman, R. (2004). *Subjective well being*. Austin: Continuing Psychology Education.
- Eid, M. i Diener, E. (2004). Global judgments of subjective well-being: Situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65, 245-277.
- Francis, L.J., Loudon, S.H. i Rutledge, C.J.F. (2004). Burnout among Roman Catholic parochial clergy in England and Wales: Myth or reality? *Review of Religious Research*, 46, 5-19.
- Fujita, F. (1991). *An investigation of the relation between extraversion, neuroticism, positive affect, and negative affect*. (Unpublished master's thesis). Univ. Ill., Urbana-Champaign.
- Gill-Monte, P.R. (2005). Factorial validity of the Maslach Burnout Inventory (MBI-HSS) among Spanish professionals. *Review of Saude Publica*, 39, 1-8.
- Goddard, R. i Patton, W. (2004). The importance and place of neuroticism in predicting burnout in employment service case managers. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(2), 282-296.
- Gonçalves, S.P. i Neves, J.G. (2012). *Occupational health psychology: From burnout to well-being*. Scientific & Academic Publishing, USA.
- Gović, A. (2012). *Doživljaj zanesenosti na poslu i osobine ličnosti odgajatelja*. (Neobjavljeni diplomski rad). Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.
- Grant, S. i Langan-Fox, J. (2006). Occupational stress, coping and strain: The combined/interactive effect of the Big Five traits. *Personality and Individual Differences*, 41(4), 719-732.
- Gregov, Lj., Kovačević, A. i Slišković, A. (2011). Stress among Croatian physicians: Comparison between physicians working in emergency medical service and health centres: Pilot study. *Croatian Medical Journal*, 52, 8-15.
- Grgin, T. (2004). *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Griffin, M.A. i Clarke, S. (2009). Stress and well-being at work. U: S. Zedeck (Ur.), *Handbook of industrial organizational psychology* (Vol. 3, str. 1-91). Washington DC: American Psychological Association.
- Gutierrez, J.L.G., Jimenez, B.M. i Hernandez, E.G. (2005). Personality and subjective well-being: Big five correlates and demographic variables. *Personality and Individual Differences*, 38, 1561-1569.

- Hemenover, S.H. (2003). Individual differences in rate of affect change: Studies in affective chronometry. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(1), 121-131.
- Hudek-Knežević, J., Kalebić Maglica, B. i Krapić, N. (2011). Personality, organizational stress, and attitudes toward work as prospective predictors of professional burnout in hospital nurses. *Croatian Medical Journal*, 52, 538-549.
- Hudek-Knežević, J. i Kardum, I. (2006). *Psihosocijalne odrednice tjelesnog zdravlja: Stres i tjelesno zdravlje*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
- Hudek-Knežević, J., Krapić, N. i Kalebić Maglica, B. (2008). Organizacijski stres i stavovi prema radu kao prediktori zdravstvenih ishoda: Prospektivno istraživanje. *Društvena istraživanja*, 18(1-2), 129-149.
- Hudek-Knežević, J., Krapić, N. i Kardum, I. (2006). Burnout in dispositional context: The role of personality traits, social support and coping styles. *Review of Psychology*, 13, 65-73.
- Iacovides, A., Fountoulakis, K.N., Moysidou, C. i Ierodiakonou, C. (1999). Burnout in nursing staff: Is there a relationship between depression and burnout? *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 29(4), 421-433.
- Jarvis, M. (2002). Teacher stress: A critical review of recent findings and suggestions for future researches. *Stress News*, 14, 12-16.
- Jeleč Kaker, D. (2009). Izvori profesionalnog stresa i sindrom sagorijevanja socijalnih radnika u zdravstvu u republici Sloveniji. *Ljetopis socijalnog rada*, 16, 13-151.
- John, O.P. i Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U: L.A. Pervin i O.P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 102-138). New York: Guilford Press.
- John, O.P., Naumann, L.P. i Soto, C.J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. U: O.P. John, R.W. Robins i L.A. Pervin (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 114-158). New York, NY: Guilford Press.
- Kahneman, D., Diener, E. i Schwarz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Kaliterna Lipovčan, Lj. i Prizmić-Larsen, Z. (2006). Kvaliteta življenja. Životno zadovoljstvo i osjećaj sreće u Hrvatskoj i europskim zemljama. U: K. Ott (Ur.), *Pridruživanje Hrvatske EU: Izazovi sudjelovanja* (str. 181-197). Zagreb: Institut za javne financije i Friedrich Ebert Stiftung.
- Kararić, D., Sindik, J., Raguž, V., Klokoč, P., Milovčević, V. i Burum, M. (2012). Odnos zadovoljstva životom i psihološke dobrobiti sa stresom i mentalnom čvrstoćom kod studenata sestriinstva. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 29(8), 35-48.
- Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2006). Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15, 101-128.

- Kardum, I., Gračanin, A. i Hudek-Knežević, J. (2008). Dimenzije ličnosti i religioznost kao prediktori socioseksualnosti kod žena i muškaraca. *Društvena istraživanja*, 3(95), 505-528.
- Kardum, I., Hudek-Knežević, J. i Kola, A. (2005). Odnos između osjećaja koherentnosti, dimenzija petofaktorskog modela ličnosti i subjektivnih zdravstvenih ishoda. *Psihologijske teme*, 14(2), 79-94.
- Kelly, A.L. i Berthelsen, D.C. (1995). Preschool teachers' experience of stress. *Teaching and Teacher Education*, 11(4), 345-357.
- Kovács, M., Kovács, E. i Hegedűs, K. (2010). Emotion work and burnout: Cross-sectional study of nurses and physicians in Hungary. *Croatian Medical Journal*, 51, 432-442.
- Kyriacou, C. (2001.) Teacher stress: Directions for future research. *Educational Review*, 53(1), 27-35.
- Lazarus, R.S. (1975). A cognitively oriented psychologist looks at biofeedback. *American Psychologist*, 30, 553-561.
- Lindstrom, F., Waye, K.P., Södersten, M., McAllister, A. i Ternström, S. (2011). Observations of the relationship between noise exposure and preschool teacher voice usage in day-care center environments. *Journal of Voice*, 25(2), 66-72.
- Lucas, R.E., Diener, E. i Suh, E.M. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616-628.
- Lucas, R.E. i Fujita, F. (2000). Factors influencing the relation between extraversion and pleasant affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 1039–1056.
- Lučev, I. i Tadinac, M. (2010). Provjera dvaju modela subjektivne dobrobiti te povezanosti zadovoljstva životom, demografskih varijabli i osobina ličnosti. *Migracijske i etničke teme*, 26(3), 263-296.
- Maslach, C. i Jackson S.E. (1986). *Maslach Burnout Inventory (Manual)*. Palo Alto, California: Consulting Psychology Press.
- Maslach, C., Jackson, S.E. i Leiter, M.P. (2010). *Maslach Burnout Inventory* (3rd ed.). Mind Garden, Inc., USA.
- McCrae, R.R. i Costa, P.T. (1991). Adding liebe und arbeit: The full five-factor model and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 227-232.
- Montero-Marin, J. i Garcia-Campayo, J. (2010). A newer and broader definition of burnout: Validation of the "Burnout Clinical Subtype Questionnaire (BCSQ-36)". *BMC Public Health*, 10, 302.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2010). *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta*, Zagreb, Republika Hrvatska.
- Ogresta, J., Rusac, S. i Zorec, L. (2008). Relation between burnout syndrome and job satisfaction among mental health workers. *Croatian Medical Journal*, 49, 364-74.
- Oi-Ling, S. (1995). Occupational stress among school teachers: A review of research findings relevant to policy formation. *Education Journal*, 23, 105-124.

- Pastuović, N., Kolesarić, V. i Krizmanić, M. (1995). Psychological variables as predictors of quality of life. *Review of Psychology*, 2(1-2), 49-61.
- Penezić, Z. (1996). *Zadovoljstvo životom: Provjera konstrukta*. (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru, Zadar.
- Rijavec, M., Miljković, D. i Brdar, I. (2008). *Pozitivna psihologija – znanstveno istraživanje ljudskih snaga i sreće*. Zagreb: IEP-D2.
- Ritvanen, T., Louhevaara, V., Helin, P., Väisänen, S. i Hänninen, O. (2006). Responses of the autonomic nervous system during periods of perceived high and low work stress in younger and older female teachers. *Applied Ergonomics*, 37(3), 311-318.
- Roberts, B.W. i Donahue, E.M. (1994). One personality, multiple selves: Integrating personality and social roles. *Journal of Personality*, 62, 199-218.
- Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Ryff, C.D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104.
- Sabol, J. (2005). *Osobine ličnosti i osnovne psihološke potrebe kao prediktori zadovoljstva životom*. (Neobjavljeni diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Schimmack, U., Diener, E. i Oishi, S. (2002). Life-satisfaction is a momentary judgment and a stable personality characteristic: The use of chronically accessible and stable sources. *Journal of Personality* 70, 345-384.
- Seidlitz, L. (1993, July). *Agreeableness, conscientiousness, and openness as related to subjective well-being*. Paper presented at 6th Meeting of International Social Study of Individual Differences, Baltimore, MD.
- Sheldon, K.M., Ryan, R.M., Rawsthorne, L.J. i Ilardi, B. (1997). Trait self and true self: Cross-role variation in the big-five personality traits and its relations with psychological authenticity and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1380-1393.
- Slišković, A. (2011). Stres kod nastavnika u visokom obrazovanju. *Psihologijske teme*, 20(1), 67-90.
- Srivastava, S., John, O.P., Gosling, S.D. i Potter, J. (2003). Development of personality in early and middle adulthood: Set like plaster or persistent change? *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1041-1053.
- Tadić, M. (2010). Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. *Društvena istraživanja*, 1-2(105-106), 117-136.
- Tatalović Vorkapić, S. (2012). The significance of preschool teacher's personality in early childhood education: Analysis of Eysenck's and Big Five Dimensions of personality. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 2(2), 28-37.

- Tatalović Vorkapić, S. i Mustapić, J. (2008). I pomagači trebaju pomoć. *Rizik*, 6, 6-7.
- Tatalović Vorkapić, S. i Mustapić, J. (2012). Internal and external factors in professional burnout of substance abuse counsellors in Croatia. *Annali dell' Istituto Superiore di Sanita*, 48(2), 187-195.
- Tsai, E., Fung, L. i Chow, L. (2006). Sources and manifestations of stress in female kindergarten teachers. *International Education Journal*, 7(2), 364-370.
- Van den Berg, P. i Pitoriu, H. (2005). The relationships between personality and well-being during societal change. *Personality and Individual Differences*, 39, 229-234.
- Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V. i Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP.
- Watson, D. i Clark, L.A. (1984). Negative affectivity: The disposition to experience aversive emotional states. *Psychological Bulletin*, 96, 465-490.
- Watson, D. i Hubbard, B. (1996). Adaptational style and dispositional structure: Coping in the context of the five-factor model. *Journal of Personality*, 64(4), 737-774.
- Zellars, K.L., Perrewe, P.L. i Hochwarter, W.A. (2000). Burnout in health-care: The role of the five factors of personality. *Journal of Applied Social Psychology*, 30, 1570-1598.
- Živčić-Bećirević, I. i Smojver-Ažić, S. (2005). Izvori stresa na poslu odgojitelja u dječjim vrtićima. *Psihologijske teme*, 14(2), 3-13.

Does Professional Burnout Mediate the Effects of Personality Traits on Life Satisfaction among Preschool Teachers?

Abstract

Life satisfaction of an educator is very important for his quality work in the context of early and preschool education. Given the importance of this topic and its neglect in the existing scientific research, the aim of this study was to analyze the life satisfaction of preschool teachers and the effects of personality traits on their life satisfaction mediated by burnout. Considering previous research, a direct effect of extraversion and neuroticism on life satisfaction was expected and effects of these personality traits were expected to be mediated by professional burnout. 295 preschool teachers have been examined (4 of which were males) from all parts of Croatia, with the average age of 37 years. Self-rating scales tested three variables: Life Satisfaction Scale, Big Five Inventory and Maslach's Burnout Inventory. The results showed significant direct effects of extraversion and neuroticism on preschool teachers' life satisfaction, confirming the findings of previous studies. Besides the direct effects, extraversion has an indirect positive effect on life satisfaction by reducing emotional exhaustion, while neuroticism has an indirect negative effect on life satisfaction by increasing the emotional exhaustion and perception of reduced personal accomplishment. Openness and conscientiousness have only indirect positive effects on life satisfaction by decreasing a diminishing sense of reduced personal achievement. Depersonalization showed no significant independent contribution to the explanation of life satisfaction, independent of the other predictors' (personality) or mediating variables. These findings are analyzed in the context of the complexity of the examined variables and their relationships, and the importance of their further examination with regard to the role of preschool teachers in the process of early learning and teaching.

Keywords: burnout, life satisfaction, personality traits, preschool teachers

Primljeno: 01.02.2013.

PRAZNA STRANICA